

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ВОЄННОЇ
БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА НАТО

Державно - управлінські студії №12. 2020

УДК 351.86:355

КАЛЯЄВ А. О.,

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри європейської інтеграції та права,
Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії
державного управління при Президентові України
ORCID 0000-0002-5675-187X*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ВОЄННОЇ
БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА НАТО

A. KALYAYEV,

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of European Integration and Law, Lviv Regional Institute of Public Administration of the
National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Lviv
ORCID 0000-0002-5675-187X*

**MODERN APPROACHES TO THE EUROPEAN MILITARY SECURITY
POLICY IMPLEMENTATION IN THE CONTEXT OF EU-NATO
COOPERATION**

Стаття присвячена розгляду проблем та протиріч, що виникають у процесі формування спільної безпекової політики країн ЄС, як у середині спільноти, так і в її взаємовідносинах з НАТО та США. Характеризується політика позаблокових країн, таких як Швейцарія, Австрія, Швеція та визначається їх роль у системах європейської колективної безпеки. Підкреслюється значення постійної структурованої співпраці у сфері оборони країн-членів ЄС (PESCO) що дозволить спільно протистояти військовим загрозам з боку Росії і підсилити обороноздатність Євросоюзу, якщо цьому не перешкодять суперечки між учасниками. Аналізуються сценарії розвитку європейської безпеки у зв'язку з виходом Великобританії з ЄС. Доводиться необхідність посилення співпраці між ЄС та НАТО незважаючи на певні розбіжності у підходах щодо внесків країн у спільну безпеку та оборону, розглядається можливість заміни грошових внесків участю у спільних економічних проектах як інтернаціональних так і національних щодо розбудови логістичних систем країн ЄС, та виробництва озброєння та реалізації проектів щодо кібербезпеки. Визнається, що для України можливість двохсторонніх угод з країнами ЄС та НАТО на сьогодні складає найбільш реалістичний підхід до євроатлантичної інтеграції.

The article examines the problems and contradictions that arise in the process of forming a common security policy of the EU, both within the community itself and in its relations with NATO and the United States. The policy of non-aligned countries, such as Switzerland, Austria, Sweden, is characterized and their role in the systems of European collective security is determined. The importance of ongoing structured cooperation of EU member states (PESCO) in the field of defense is emphasized, which will allow to jointly counter military threats from Russia and strengthen the EU's defense capabilities, if this is not hindered by disputes between participants. Scenarios for the development of European

security in connection with the UK's exit from the EU are analyzed. The need to strengthen cooperation between the EU and NATO, despite some differences in approaches to countries' contributions to common security and defense, is proven. The possibility of replacing monetary contributions by participation in joint economic projects, both international and national, on the development of logistics systems of the EU countries, production of weapons and implementation of projects on cyber security is considered. It is acknowledged that the possibility of bilateral agreements with EU and NATO countries is currently the most realistic approach to Euro-Atlantic integration for Ukraine.

Ключові слова: *колективна безпека, НАТО, ЄС, PESCO, воєнна безпека, система безпеки, співпраця.*

Key words: *collective security, NATO, EU, PESCO, military security, security system, cooperation.*

Постановка проблеми. Одною з головних цілей ухвалення Європейським Союзом (ЄС) нової Глобальної стратегії із зовнішньої та безпекової політики (2016) було перетворення його з регіональної організації на глобального гравця у сфері безпеки. Однак цей процес був суттєво ускладнений внутрішніми для ЄС («Брекзит») та зовнішніми (артикульований сумнів нової американської адміністрації щодо готовності США бути гарантом безпеки у рамках НАТО на фоні невиконання європейськими партнерами Альянсу зобов'язань стосовно оборонних витрат) факторами. Ці причини змусили ЄС безпосередньо звернутися до проблематики подальшої інтеграції країн-членів у сфері Спільної політики безпеки і оборони (СПБО) та здійснити конкретні кроки щодо більш тісної інтеграції країн-членів у сфері безпеки й оборони. Це спричинило виникнення різного роду протиріч щодо відповідальності партнерів по ЄС та НАТО у формуванні нової європейської системи безпеки. З огляду на важливість адекватного розв'язання цих проблем, виникає необхідність пошуку найбільш конструктивних шляхів забезпечення консенсусу між політичними гравцями у вирішенні питань глобального управління у сфері воєнної безпеки на континенті та в світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади міжнародної безпеки досліджувалися у працях західних авторів, зокрема, Р. Арона, З. Бжезинського, Д. Болдуїна, К. Дойча, Е. Карра, Е. Картера, Г. Кларка, Дж. Кеннана, Р. Кеохейна, Г. Кіссінджера, С. Хоффмана, Х. Маккіндера, Е. Менсфілда, М. Михалки, Д. Мілтрані, Г. Моргентау, Дж. Ная, Р. Нібура, У. Перрі, Дж. Розенау, Дж. Снайдера, Дж. Стейнбруннера, Л. Сона, К. Уолтца, М. Хааса. Серед вітчизняних вчених значний внесок у розвиток теорії безпеки та оборони зробили Є. Бажанов, О. Бодрук, В. Бруз, І. Василенко, О. Власюк, В. Горбулін, Д. Греві, О. Задохін, І. Іванов, Д. Кеохейн, Б. Косевцов, Г. Костенко, О. Панарін, Г. Перепелиця, Г. Ситник, В. Смолянчук, Д. Хеллі, П. Циганков. Розгляду деяких специфічних проблем розвитку країн європейського регіону, у тому числі й інтеграції, питань безпеки, їх геополітичного й політичного аспектів, присвятив свою наукову діяльність цілий ряд авторів: О. Аляєв, Ю. Борко, О. Бурсов, Л. Воробйова, А. Гальчинський, О. Гончаренко, К. Грищенко, В. Дергачов, Т. Закаурцева, Т. Зонова, І. Кузьмін, О. Литвиненко, О. Маначинський, І. Храбан, В. Чи, В. Шахов, А. Шевцова та інші. Разом з тим, питання воєнної безпеки знаходяться у центрі уваги світової спільноти і у зв'язку з перманентною зміною воєнно-політичної ситуації потребують постійного аналізу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз проблем та протиріч, пов'язаних з формуванням нової політики безпеки та оборони країн Європи на фоні агресивної політики РФ, та визначення можливостей України у новій архітектурі європейської безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дилеми безпеки по закінченню «холодної війни». Період військово-політичного протистояння між країнами Заходу на чолі зі США та так званим «Східним блоком» на чолі з СРСР, який прийнято визначати як «холодна війна», продовжувався від кінця 1940-х рр. до 1989 р. Стратегія М. Горбачова щодо поступового зменшення напруженості у протистоянні між Сходом та Заходом (Graduated and Reciprocated Initiatives in Tension reduction (GRIT), відіграла визначальну роль у виборі шляхів розвитку глобального управління у сфері безпеки. Як політика, що сприяла прозорості та створенню режимів безпеки, GRIT, безсумнівно, сприяла закінченню цього конфлікту та встановлення військово-політичного балансу сил.

Водночас, «холодна війна» стосувалася не просто військового балансу, адже ідеологія також впливала на її хід і завершення. Так американська політика була побудована на коаліції реалістів та лібералів в урядових колах. США прагнули не лише стабілізувати військовий баланс на свою користь, але й змусити СРСР змінити «радянську» ідентичність на користь ліберальної. У цьому сенсі, СРСР міг роззброюватися до будь-якого рівня, але адміністрація США не могла вичерпно відповісти цим крокам, доки Конгрес та американська громадськість не упевнилися, що СРСР поділятимуть ідею ліберальної демократії. Тобто йшлося про впевненість, що СРСР змінився і таким чином, міг забезпечити гідний і міцний мир, який, на думку уряду США, міг існувати лише між ліберальними демократіями. Те, наскільки демократизація була пов'язана з впливами на контроль над озброєннями, було предметом суперечок між двома сторонами реалістичної та ліберальної урядової коаліції.

Радянсько-американська дипломатія в часи закінчення «холодної війни» (1985 – 1991 рр.) наочно демонструвала, що США не змогли адекватно відповісти одностороннім ініціативам Горбачова не тому, що не були впевнені в його цілях, а тому, що не були впевнені в його політичній позиції та здатності реалізувати задекларовані цілі. Радянська політика через свої традиційні догми у той час відповідала інтересам американських правих в уряді. Реалістично-ліберальна коаліція, яка поєднувала владну політику з ідеологічним прагненням просувати свою версію демократії, завжди вважала б Радянський Союз ворогом, доки він залишався комуністичним. Проте до січня 1990 р., коли США запропонували більш радикальне скорочення озброєнь, США ще були умотивовані більш амбіційною програмою.

В той час, коли демократичні революції прокотились Східною Європою, з'явилася думка, що реформатори країн “народної демократії” очікують мирного виведення радянських військ зі своїх країн. Політика США щодо контролю над озброєннями була розроблена, щоб “допомогти звільнити процес політичних реформ у Східній Європі від важкої ваги надмірної радянської військової присутності” (Бейкер, 2018).

Ліберальна ідеологія в американському безпековому дискурсі вплинула на те, як США підійшли до початку нового ХХІ століття. Побудова глобального світу не була, як очікував Ф.Фукуяма, кінцем історії. Відбувався перехід від багатостороннього, але біполярного світу, до багатостороннього та багатополярного світу. Причинами такого нового стану стало перетворення Китаю на глобального військово-політичного гравця та амбіційні плани Росії. Зміна прогнозів ризику відбувалась на фоні гібридних форм конфліктів, тероризму та кібер-війни між державними та недержавними суб'єктами. Особливо актуальною для Європи стала нова тенденція США щодо відмови від своєї ролі глобального лідерства (2016). До цього часу колективна безпека в Європі сильно залежала від США, інституціоналізованої за допомогою Північноатлантичного договору (НАТО) [10].

Стратегічний фокус США роками зміщувався в бік Азії, зокрема останніх 30 років. Це підтверджує, довгострокову структурну зміну геополітичних інтересів США. На цьому тлі зусилля Європейського Союзу щодо зміцнення Спільної політики безпеки та оборони (СЗПП) виглядають доцільними та конструктивними. Глобальна стратегія ЄС 2016 р. створила основу для нових європейських оборонних ініціатив, зокрема Постійного структурного співробітництва (PESCO- ПЕСКО) та Європейського оборонного фонду. Разом з новим Планом розвитку спроможності, ЄС визначив пріоритети, які мають реалізовуватись державами-членами в рамках ПЕСКО [11]. Але ці нові ініціативи суперечливі, як з точки зору їх проектування, так і щодо реалізації через відсутність чіткої загальноєвропейської стратегії політики безпеки.

Держави - члени ЄС розділились в оцінках і стилі документу, і ступеня співпраці між ЄС та США у формуванні та реалізації політики безпеки. Наприклад, для країн Східної Європи найбільшою загрозою вважалась потенційна російська агресія. Для Франції, навпаки, головною проблемою залишався міжнародний тероризм та необлаштований південний фланг Європи. Тим часом Польща та країни Балтії розглядали НАТО та США як єдиних надійних гарантів безпеки, а ідею Франції про більш глибоке відокремлення Європи від США вважали екзистенційною небезпекою. В той час, як США називали Китай новою військовою загрозою, Європа більше вагалася, побоюючись поставити під загрозу свої економічні інтереси на сході.

Нові загрози, які стосуються кожної країни Європи, можуть стати спільним знаменником, що пов'язує різні інтереси політики безпеки. Навіть спираючись на військову могутність НАТО, усі європейські, істотно стривожені новими гібридними формами ведення війни, кібер-атаками та діями спецслужб. Такі нові ризики не орієнтовані на національні кордони або офіційно оголошений нейтралітет, тож їм не можна протистояти лише воєнними засобами. Натомість необхідний ширший підхід з урахуванням цивільних, військових і політичних інституцій.

Ризики безпеки з часом переходять від небезпеки звичайного збройного нападу з боку колишнього Радянського Союзу до конфліктів між державами та недержавними суб'єктами, в яких кібер-атаки та гібридна війна стають все більш помітними. Національну безпеку вже не можна розуміти як прерогативу виключно збройних сил. Навпаки, необхідний більш комплексний підхід на основі взаємодії та узгодженості між цивільними, військовими та політичними установами. Світовий порядок також змінюється, оскільки багатосторонність втрачає значення, а конкуренція між США, Китаєм, Росією та Європою посилюється. Потреба в нерозповсюдженні та сама привабливість високотехнологічної зброї масового знищення залишаються високими.

Позаблокова політика окремих країн ЄС в контексті впливу на європейську систему колективної безпеки. На фоні прагнення Європи бути незалежними від США та пошуку ними можливості створення Європейського щита з метою зупинити поступ РФ з намірами відродити свій вплив на країни ЦСЄ, деякі країни що не є членами НАТО обрали тактику взаємодії з НАТО лише тоді, коли це небезпека загрожує особисто ним, або країнам конкретних регіонів. Це стосується таких країн як Австрія, Швейцарія, Швеція, Фінляндія, Ірландія. Історично склалося, що протягом «холодної війни», зберігаючи прихильність західним політичним цінностям і економічним системам, ці п'ять країн проте вважали, що нейтральний статус в більшій мірі сумісний з їхньою історією та інтересами. Для Швейцарії і Швеції нейтралітет йде корінням особливо глибоко. Обидві країни вирішили, що офіційне становище військового нейтралітету буде служити їх інтересам під час «холодної війни», як служив і раніше.

Нейтралітет Фінляндії під час «холодної війни» відбивав географічну близькість цієї країни до Радянського Союзу і її малозахищених на фоні радянської військової могутності та політичного впливу. Австрія стала нейтральною в результаті своєї

боротьби після Другої світової війни, за свій суверенітет, яким вона була наділена, через навмисне затягування процесу з боку СРСР, лише в 1955 році. У 1949 році Ірландія була готова вести переговори з США про двосторонньому договорі про оборону, але заперечувала проти вступу в НАТО до тих пір, поки не буде вирішено з Великобританією питання Північної Ірландії. У зв'язку з цим нейтралітет, проголошений потім Ірландією, був заснований перш за все на проблемах між Ірландією і Великобританією, а не на протистоянні «холодної війни». За таких обставин Ірландія дійсно отримала можливість «пожити за чужий рахунок» в справі оборони, оскільки НАТО, виходячи зі своїх власних інтересів, була б змушена в будь-якому випадку захищати територію Ірландії. Таким чином, майже двадцяти років після закінчення «холодної війни», жодна з цих п'яти країн не намагалася вступити в НАТО.

На думку Р.Стенлі, на початку XXI століття правила гри в Європі змінилися настільки, що старі концепції нейтралітету як рамки для інтересів і політики цих п'яти країн втратили свою актуальність [12]. Незважаючи на те, що всі колишні члени Варшавського Договору, що не входили до складу СРСР, а також три колишні радянські прибалтійські республіки вже давно вступили в Північноатлантичний союз, програма НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ) надала кожній з цих п'яти країн можливість співпрацювати з Північноатлантичним союзом на своїх власних умовах, не стаючи при цьому членом організації. До кінця 90-х років всі вони приєдналися до ПЗМ, причому Швейцарія зробила це навіть до того, як стала членом ООН. Після того, як ці п'ять країн приєдналися до ПЗМ, всім їм належало визначити сенс свого членства, як з точки зору операцій НАТО, так і з точки зору своєї зовнішньої і оборонної політики. І з кінця 90-х років усі п'ять країн скоригували своє місце на міжнародній арені, щоб грати актуальну та важливу роль у виконанні завдань НАТО.

На політику безпеки, на якій заснована безперервна позиція «нейтралітету» або неприєднання цих країн, впливають два найважливіших чинники: зовнішні, включаючи членство в Європейському союзі (ЄС) і загальний стан справ в сфері безпеки в Європі, а також внутрішня політична динаміка. Членство в ЄС всіх п'яти країн, за винятком Швейцарії, серйозним чином вплинуло на їх вибір. Домовленість ЄС про створення спільної політики безпеки та оборони (СПБО), в 1998 році, можливо, підкреслило точку зору, згідно з якою колишні нейтральні країни «жили за чужий рахунок», користуючись гарантією безпеки НАТО. Активну участь у створенні СПБО додало оборонним зусиллям цих країн більш цілеспрямований характер і певну логіку. Для деяких СПБО стала кращими рамками для їх оборонних зусиль. Так участь Австрії в ПЗМ принципово важливо для того, щоб вона була повністю залучена у військові аспекти Європейської політики безпеки і оборони (ЄПБО), оскільки 21 країна бере участь і в тому, і в іншому процесі. Можна стверджувати, що з найбільшим ентузіазмом вносить вклад в місії НАТО і Швеція, і можливо, саме вона найбільше наблизилася до вступу.

Думка про те, що Росія представляє зростаючої загрози, в поєднанні з відчуттям того, що СПБО ЄС може виявитися недостатньою гарантією безпеки, може підштовхнути Швецію до подачі заявки. Наступною в черзі «найбільш ймовірних кандидатів на вступ» можна вважати Фінляндію, хоча б тому що, згідно із загальною думкою в даному регіоні, якщо Швеція вирішить подати заявку на членство, заявка Фінляндії буде не за горами. Серйозний вплив на рішення Фінляндії нададуть ті ж самі зовнішні фактори, що і в Швеції: занепокоєння в зв'язку з агресивними діями Росії і недостатністю оборонної спроможності ЄС. З розвитком ЄС актуальність складних взаємин Ірландії і Великобританії знизилася, особливо після врегулювання в 1998 році питання про Північну Ірландію. Але ніщо не говорить про те, що членство в НАТО стало більш ймовірним. В ірландській політиці ще залишилися пережитки

національного почуття, що змушують їх чинити опір більш тісним зв'язкам з НАТО та поглибленню військового співробітництва в ЄС. Але незважаючи на це і не дивлячись на недавню фінансову кризу, Ірландія як і раніше є активним партнером. На відміну від Ірландії у Австрії немає потужної історичної ворожості, яка утримувала б її від вступу в Північноатлантичний союз. Для всіх цих країн партнерство з НАТО можна вважати успішною стратегією страхування. Вірно, що партнерство не дає захисту на підставі статті 5 про колективну оборону, яку дає членство в організації. Але воно і не несе з собою ніякого тягара, пов'язаного з членством в організації.

Коли США скаржаться на нерівноцінний розподіл воєнних витрат, ці країни не потрапляють в категорію винних і можуть навіть з гордістю вказувати на свій добровільний внесок у виконання завдань НАТО. Обсяг коштів, що витрачаються цими країнами на оборону, становить не менше, ніж у багатьох інших європейських державах-членах НАТО [10]. Але їх внесок сприймається як «плюс», зроблений з доброї волі, і це цінується.

В пост-афганську епоху рішення держав-членів НАТО про збільшення масштабу співпраці в галузі кібернетичної безпеки та інших несилкових методів забезпечення безпеки розширять поле, на якому можуть грати колишні нейтральні країни. Незважаючи на те, що у Швеції та Фінляндії склалися міцні військові традиції, інші три країни швидше за все стануть брати участь у співробітництві з НАТО, коли ситуація у сфері безпеки стабілізується. Урядам деяких країн НАТО це може здатися недостатнім. Але, можливо, саме таким чином особливі обставини і політика безпеки цих «колишніх нейтральних, а тепер «країн, що не приєднались» може співіснувати з більш інтенсивними партнерськими відносинами.

Реальні можливості для розширення транснаціональної співпраці у галузі безпеки за рахунок вступу згаданих країн обумовлені певними чинниками. Так, національна безпека Швейцарії сильно залежить від стабільної Європи, зокрема в питаннях злочинності (крадіжки, організована злочинність, торгівля людьми). Тому Швейцарія повинна співпрацювати зі своїми європейськими партнерами, оскільки зміна ризиків безпеки робить політику безпеки транснаціональною. Однак, у складному і взаємопов'язаному світі такий тип політики безпеки залежатиме від широкого та міждисциплінарного розуміння безпеки і може призвести до перегляду поточної стратегії та ролі швейцарської армії (міліції).

Швейцарська безпека може розвиватися лише через міжнародну цивільну та військову співпрацю, що становить основу нового підходу до політики безпеки, включаючи військові, але також і цивільні інституції, для забезпечення ефективної та дієвої архітектури безпеки. У 2018 році загальні витрати на безпеку Швейцарії становили 8 відсотків витрат федерального уряду, або 5,5 млрд швейцарських франків, з яких 82 відсотки склали військові видатки, 8 відсотків міліції та розвідувальної служби, 7 відсотків прикордонного контролю та 3 відсотки співпраці у сфері національної безпеки (захист населення та державна служба) [8]. Для швейцарського суспільства сьогодні необхідно забезпечити як ефективність, так і результативність, бо майбутня стратегія безпеки повинна базуватися на аналізі ризиків, визначаючи пріоритети найбільш невідкладних небезпек (коротко-, середньо- та довгострокових). Вона повинна надавати пріоритет відповідним інструментам та заходам політики безпеки для вирішення цих проблем. На основі систематичного аналізу ризиків безпеки слід визначити, які структури політики безпеки (збройні сили, зовнішня політика, поліція, спецслужби) повинні отримувати, скільки державних грошей і чому) З огляду на зміну безпекових ризиків, чи може Швейцарія бути та залишатися автономною? Чи можливо в наш час захиститися без допомоги партнерів? Це також аргумент легітимності, оскільки незнання деталей, як державні установи інвестують державні

гроші, може зменшити легітимність, наприклад, армії [5].

Традиційний шведський скептицизм щодо європейської оборонної інтеграції своїми коріннями уходить в історію нейтралітету та неприєднання країни. Однак Швеція швидко прийняла як Спільну зовнішню політику та політику безпеки ЄС (СЗВП), так і Спільну політику безпеки та оборони (СПБО), приєднавшись до ЄС у 1990-х роках, і до цього часу брала участь у всіх військових місіях. Тим не менше, в рамках інституційного розвитку політики безпеки та оборони ЄС Швеція часто займала вичікувані позиції. Наприклад, спочатку Швеція досить скептично ставилася до створення Постійного структурного співробітництва (PESCO) у 2017 році, головним чином через побоювання щодо міцності ЄС, а також низьку оцінку власної вигоди для її оборони. Швеція вирішила приєднатися до цієї ініціативи лише після Франко-Німецького запевнення що PESCO буде одночасно «всеохоплюючим та ексклюзивним». Окремо А.Меркель також закликала Швецію взяти участь, щоб проголосити єдність ЄС після голосування за Brexit [2].

Хоча Швеція має певні занепокоєння щодо розвитку безпеки та оборони в ЄС, особливо щодо відкриття проєктів PESCO для третіх країн, вона прагне зайняти більш активну позицію в європейському оборонному співробітництві. Але шведські політики відстоюють право на стратегічну автономію стверджуючи що члени ЄС «повинні мати можливість діяти зі своїми партнерами, коли це можливо, але самостійно, якщо це необхідно» [6]. За останні роки Швеція значно активізувала військове співробітництво з Фінляндією, її найважливішим оборонним партнером. Однак фінська позиція щодо поглиблення оборонного співробітництва ЄС відрізняється від позиції Швеції, оскільки Фінляндія, наприклад, прагне розширити перелік умов взаємодопомоги між країнами ЄС, а також має більш позитивний підхід до «Європейської стратегічної автономії» [9].

Північне оборонне співробітництво (NORD-EFCO), що включає Швецію, Фінляндію, Данію, Норвегію та Ісландію, було зміцнено протягом 2018 року оновленим договором до 2025. В останньому зазначається, що північні країни покращать обороноздатність та співпрацю як у мирній ситуації так і в умовах криз та конфліктів. Однак відмінності між цими країнами залишаються вражаючими. Так, Норвегія та Данія є членами НАТО, тоді як Швеція та Фінляндія знаходяться поза ним. Разом з тим, Норвегія не є членом ЄС, хоча вона часто бере участь у військових та цивільних місіях, тоді як Данія відмовилась участі в рамках спільної безпекової політики [10].

Такі асиметрії обмежують можливість та масштаби північно-оборонного співробітництва. Окрім північного договору Швеція проводить політику участі в інших багатонаціональних структур оборонного співробітництва в Європі. Так у 2017 році вона приєдналася до Об'єднаних експедиційних сил (JEF) під керівництвом Великобританії, що шведський уряд розглядає як спосіб зміцнення двосторонніх відносин з Великобританією. Зважаючи на Brexit Швеції також важливо тісно співпрацювати з Великобританією у питаннях безпеки та оборони. Таким чином, позаблокові країни Європи проводять власну оборонну політику, що має національні особливості щодо формування та реалізації кінцевих результатів [8].

Разом з тим, з огляду на розуміння, що безпека не може бути гарантована зусиллями національних структур, ці країни керуючись вибіркоким підходом беруть активну участь у системах колективної безпеки Європи, у тому числі НАТО, на основі двохсторонніх та багатосторонніх договорів. З огляду на неможливість у короткостроковій перспективі Україні стати членом НАТО, такий досвід цих країн може стати прикладом для входження нашої країни до систем регіональної та глобальної безпеки. Загальними тенденціями стратегічного планування нейтральних та позаблокових країн Європи є намагання привести національні оборонні та безпекові концепції у відповідність до актуальних загроз сьогодення. Мова йде як про

актуалізацію новітніх об'єктивних викликів (кіберзлочинність, інформаційна безпека), так і про розробку інструментарію для протидії конкретним суб'єктивним загрозам.

Актуальність останніх визначається геополітичним положенням окремих країн (близькість до коридорів пересування близькосхідних мігрантів або ж до зони активізації російської провокативної діяльності) [12]. Частина держав переглянули національні стратегічні документи після загострення кризи міжнародної системи; інші все ще орієнтуються на певною мірою застарілі концепції.

В цілому можна стверджувати, що країни, які є членами Європейського Союзу, віддають перевагу активізації оборонної співпраці в рамках структур європейської інтеграції. Тим не менш, навіть така зовнішньополітична орієнтація ставить питання щодо доцільності характеризувати їх як нейтральні актори міжнародних відносин. Участь у спільній політиці з питань безпеки та оборони ЄС поступово перетворює їх на учасників безпекової багатонаціональної структури, яка має свої завдання та зобов'язання. Риторіку представників політичних еліт щодо незмінності поваги до нейтралітету в таких умовах варто розглядати як небажання провокувати суспільства, які в цілому цінують нейтральний статус.

Проблеми політики безпеки та оборони ЄС в контексті Brexit.

Великобританія завжди ставилася відповідально до спільної з іншими європейськими країнами політики безпеки та оборони ЄС. Під час «холодної війни» Великобританія разом із Францією наполегливо домагалися американської гарантії від радянської загрози для європейського континенту і досягли успіху в 1949 р. шляхом створення Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Кінець «холодної війни» на початку 90-х визначив новий шлях європейської політики у галузі безпеки та оборони та посилення зусиль для координації питань зовнішньої політики. Балканська криза у середині 90-х переконала лідерів ЄС у тому, що для вирішення регіональних проблем потрібні більш потужні власні сили. Саме тому британські та французькі лідери взяли на себе зобов'язання щодо створення спільної європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО). Початкові місії ЄПБО на Балканах та Демократичній Республіці Конго розглядалися як відносний успіх і призвели до інституційного розвитку, так і підтримки цієї політики членами ЄС [7]. Однак через розмивання завдань, відсутність консенсусу у позиціях країн щодо її реалізації, місії Спільної політики безпеки та оборони залишаються низько ефективними. Зі свого боку, Великобританія перестала інвестувати в ЄПБО. На загал вихід Британії з ЄС, нанесе великої шкоди системі колективної безпеки та оборони.

Перш за усе Великобританія, навіть формально, втратила доступ до процесу прийняття рішень ЄС та членства у ключових форумах - Раді закордонних справ та Політичному комітеті та Комітеті з питань безпеки, на яких досягається згода з питань зовнішньої політики та політики безпеки. По суті, Великобританія втрачає можливість формувати спільну європейську політику, що анулює її мультиплікаційний ефект. Безумовно це не влаштовує Великобританію і вона прагне продовжувати брати участь у політиці безпеки ЄС, шляхом консультацій та співпраці. Проте ці ідеї зустріли опір з боку ЄС на тій підставі, що вони можуть підірвати автономію ЄС щодо прийняття рішень [9].

ЄС також програє від *Brexit*, оскільки Великобританія є важливим суб'єктом безпеки та оборони з важливим дипломатичним та військовим потенціалом, який може служити цілям зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. У досягненні згоди між ЄС та Великобританією залишається низка важливих невизначеностей. Головною з яких є позиція США, щодо підтримки та надання економічної допомоги Великобританії після її виходу з ЄС. З іншого боку, Британія є активним членом НАТО і її союзницькі зобов'язання не можуть бути невраховані при реалізації спільної

безпекової політики. Деякі зарубіжні автори пропонують наступні сценарії подальших відносин Великобританії з ЄС у зовнішній, безпековій та оборонній політиці [3; 9]. Перший, – «вирівнювання інституцій», – визначає, що Великобританія продовжує брати участь у ряді ініціатив зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, включаючи місії СБПП, ПЕСКО та ЄФР). Це вимагатиме підтвердження Великобританії готовності діяти спільно з європейцями та гнучкості з боку ЄС, що має всіляко заохочувати її шляхом позитивної оцінки британського внеску. Цей сценарій може виникнути лише в ході реалізації угоди про *Brexit*, що має залишити Велику Британію у тісному взаємозв'язку з інституціями ЄС і яка послабить політичну напругу з обох сторін, що склалася за останні роки. Другий сценарій, – «європейський міжурядовий механізм», – передбачає, що Великобританія продовжує зосереджуватись на співпраці зі своїми європейськими партнерами, але через посилення двосторонніх зв'язків - і через НАТО - а не через структури ЄС. Співпраця може відбуватися за допомогою існуючих двосторонніх угод, або за допомогою нових ініціатив, таких як Європейська ініціатива втручання Е. Макрона. Цей сценарій легше передбачити, ніж перший, оскільки він не вимагає інституційних змін від імені ЄС і є менш політично проблематичним у Великобританії. Для України другий сценарій виглядає найбільш вигідним, з огляду на можливість брати участь у двохсторонній та колективних угодах, що будуть сприяти забезпеченню державної безпеки нашої країни.

Третій сценарій, найгірший, він може бути пов'язаний із принциповою розбіжністю між Великобританією та ЄС, а також з тим, що обидві сторони переслідують інтереси та проекти, що суперечать одне одному. Великобританія, зі свого боку, може прагнути йти шляхом «Глобальної *Britain*», роблячи більший акцент на свої позаєвропейські зв'язки, і намагатись більше інвестувати у свої власні ініціативи. ЄС, у свою чергу, може спробувати ізолювати Великобританію від участі у проектах ЄС, побоюючись деструктивного впливу Британії на взаємовідносини ЄС з НАТО. Цей сценарій є, мабуть, найменш вірогідним у короткостроковій перспективі. Але в довгостроковій перспективі не можна виключати більшої розбіжності між обома сторонами [6].

Європейські держави мають дуже різноманітні інтереси політики безпеки, залежно від їх географічного розташування (схід чи південь), або вимог щодо інтеграції (суверенітет європейської політики безпеки на підставі сумісності із США / НАТО). Ось чому процес інтеграції політики безпеки страждає від проблем легітимності, ефективності та реалізації. Результатами є пошук нових механізмів координації зусиль, поза формальними механізмами спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Відомим прикладом є запропонований Францією Європейський засіб втручання, який включав би членів, які не входять до ЄС та НАТО, для розвитку спільної стратегічної культури. Існують також інші ідеї щодо майбутньої конфігурації європейської оборони, включаючи європейську армію, або підходи, які більше зосереджуються на розвитку спроможності, щоб уникнути непотрібного роздратування Вашингтона розмовами про європейську армію. Міністри оборони дев'яти країн ЄС, включаючи Велику Британію, підписали угоду про формування спільних Європейських сил військового реагування, яка дозволить продовження британської участі після *Brexit*.

Ініціатива спільних сил, очолювана президентом Франції Е. Макроном в рамках планів створення автономних європейських збройних сил оборони, буде спрямована на швидке розгортання військ у кризових ситуаціях поблизу кордонів Європи. У групу входять Німеччина, Бельгія, Велика Британія, Данія, Нідерланди, Естонія, Іспанія і Португалія. Завдяки обміну кадрами та спільним навчанням планується створити європейську стратегічну культуру, що буде передбачити кризи та оперативно та ефективно реагувати на них. Ініціатива буде відрізнятися від європейського оборонного

пакту, відомого як PESCO, який включає в себе всі країни-члени ЄС, крім Великої Британії, Мальти і Данії. Група буде працювати якомога ближче з Європейським оборонним Союзом. Сили реагування складатимуться з військовослужбовців низки країн ЄС і можуть бути розгорнуті за кордоном в умовах гуманітарних криз і громадянських воєн.

Таким чином, аналіз тенденцій розвитку європейської системи колективної безпеки свідчить, що інтеграція європейської політики безпеки не стримується недостатніми фінансовими або технологічними ресурсами, а організаційною та політичною неефективністю. Новостворені оборонні ініціативи Європи слід розглядати як спробу заповнити стратегічну прогалину, залишену роз'єднанням Вашингтона як партнера в НАТО. Але для досягнення реальної стратегічної автономії Європі потрібен взаємозв'язок між технологічною (політика щодо озброєння) та інституційною політикою союзу.

Нові оборонні стратегії Європейського Союзу та НАТО. Відносини між ЄС та НАТО можна охарактеризувати як «складні». Обидва вони брали істотну участь у формуванні Європи в її нинішньому вигляді. Сама Європа намагається побудувати власну інфраструктуру безпеки і в останні роки більше зосереджувалася на економічній та соціальній інтеграції, ніж на безпеці та обороні. Перша спроба інтегрувати європейську оборону зазнала невдачі на початку 1950-х. Після розпаду Радянського Союзу ЄС розробив Спільну політику безпеки та оборони (СЗПП). Хоча вона адаптована і зміцнена, їй досі не вдалося зробити Європу автономною з точки зору політики безпеки. З іншого боку, ЄС критикують за побудову конкуруючих структур НАТО, які потенційно можуть поставити під загрозу стабільність всього альянсу.

Аналізуючи європейський досвід реалізації політики у сфері національної безпеки, необхідно враховувати, що ключовим чинником, гарантом національного суверенітету й протидії зовнішнім загрозам для цих держав залишається воєнно-політичний блок НАТО відповідно до положення статті 5 про «колективну допомогу» Північноатлантичного Договору. Американська військова присутність та особливо ядерна складова НАТО гарантували безпеку країнам-членам Альянсу, яка базувалась на принципах колективної та територіальної оборони.

Під фактичним військово-політичним протекторатом США рівень економічного розвитку, якість життя та громадських прав і свобод в країнах Євросоюзу досягли найвищих у світі стандартів. Саме тому, країни Західної Європи все ще не сформували спільної політики у сфері зовнішньої політики та оборони, зосередивши інтеграційні процеси у соціально-економічній та суспільно-політичній площині. Вступ до ЄС та НАТО країн-колишніх членів «Варшавського Договору» та Балтії завершив історичну місію США щодо протистояння радянській загрозі.

Завершення «холодної війни» призвело до суттєвого зниження військово-політичної залежності європейських країн від США. Зростаюча фінансово-економічна могутність фундаторів ЄС (насамперед Німеччини та Франції) та поява нових загроз сталому розвитку європейських націй спонукали до інтенсифікації процесу формування загальноєвропейської політики у сфері безпеки та оборони. Після розпаду Радянського Союзу США та інші члени НАТО значно зменшили свій військовий слід у Європі. Національні формування були замінені багатонаціональними угрупованнями, очолюваними командами, що швидко розгортаються, які могли б виконувати більш широкий набір завдань, включаючи операції з управління глобальними кризами.

Незважаючи на те, що НАТО розробляло плани захисту Польщі, розширення Альянсу в 1999 та 2004 рр. не призвело до якихось серйозних змін в оборонній стратегії НАТО або позиції сил. Активні зміни розпочалися з моменту порушення повоєнного порядку РФ, у 2014 році. НАТО приступило до переходу від зосередження уваги на

зусиллях з врегулювання криз до пріоритетності стримування та колективної оборони в Європі. У березні 2015 року Х. Солана писав, що: “Російська окупація Криму, дестабілізація східної України і провокації, які Росія влаштовує в повітряному просторі країн-учасниць ЄС, підірвали систему безпеки, встановлену після Холодної війни. Існує загроза військової атаки і окупації Європи. Водночас кров Сирії розтеклася за межі її кордонів. Лівію охоплює насильство: озброєні контрабандисти переправляють велику кількість нелегальних мігрантів через Середземне море і джихадисти постійно здійснюють нові теракти». Криваві конфлікти на кордоні з ЄС зробили проблему безпеки слабким місцем європейського інтеграційного проекту. Тепер Європа оточена не друзями, а “вогняним кільцем», яке пролягає через Близький Схід і Кавказ аж до кордонів України [9].

Причиною виникнення такої ситуації можна вважати скорочення витрат ЄС на армію. Крім того, між країнами-учасницями немає єдності і довіри, вони по-різному оцінюють небезпеки. Все це створює перешкоди у побудові єдиної безпекової стратегії. Необхідно створити Європейський оборонний союз, який допомагатиме НАТО з безпекою у регіонах. Таке рішення було підтримано Європарламентом де було оголошено про початок глибокої реформи ЄС шляхом створення до 2025 року повноцінного оборонного союзу, що існуватиме паралельно з НАТО. За задумом членів Європарламенту, швидке створення Європейського оборонного союзу в партнерстві з НАТО дозволить ЄС діяти автономно в операціях за кордоном для стабілізації сусіднього простору і підвищення своєї ролі як гаранта безпеки. Резолюція Європарламенту пропонувала заснувати Головне управління з питань оборони, яке б на рівні Євросоюзу відповідало за внутрішні аспекти політики оборони і безпеки, а також створити Європейський розвідувальний відділ.

На початку грудня 2017 року Рада ЄС прийняла рішення про запуск програми ПЕСКО (PESCO) – Постійної структурованої співпраці у сфері оборони країн-членів ЄС. Програма дозволить спільно протистояти військовим загрозам з боку Росії і підсилити обороноздатність Євросоюзу, якщо цьому не перешкодять суперечки між учасниками. Участь в PESCO є добровільною для всіх країн-членів ЄС [11]. Згодом до 23 країн, які у листопаді 2017 року підписали офіційну заяву про розширення співпраці, приєдналися також Ірландія і Португалія. Натомість до нового об’єднання не увійшли Данія, Мальта та Великобританія. У Постійному структурованому співробітництві у сфері оборони та безпеки наразі беруть участь 25 країн-учасниць: Австрія, Бельгія, Болгарія, Чехія, Хорватія, Кіпр, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Італія, Ірландія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина, Іспанія та Швеція.

Мета створення PESCO – поглиблення і розширення співпраці у сфері безпеки і оборони. “Це дозволить країнам, які того бажають, разом розвивати оборонний потенціал, інвестувати в спільні проекти, покращувати бойову оперативну готовність і укріплювати власні збройні сили», – вважають в Раді ЄС. Однак на шляху військової співпраці країн ЄС є ризик виникнення складнощів і розбіжностей, наприклад у питаннях розподілу воєнних контрактів, коли певна країна отримає те або інше оборонне замовлення. Сьогодні в рамках PESCO працюють 17 проектів з підготовки військ і розвитку бойового потенціалу, реагування на кризові ситуації, перекидання військових контингентів, посилення морської безпеки і реагування на кіберзагрози. Офіційний список видів співпраці, якій налічує 50 безпекових та оборонних проектів, мають погодити всі члени в 2018 році. Крім того, країни-члени нової оборонної ініціативи ЄС взяли на себе низку зобов’язань, одне з яких – збільшення оборонних бюджетів. Президент США Дональд Трамп також наполіг, щоб країни НАТО збільшили свої витрати на оборону до 2% від ВВП [11].

Проте в ЄС підкреслюють, що у випадку з PESCO йдеться не про збільшення оборонного бюджету, а про оптимізацію оборонних витрат через спільні інвестиції заради більшої ефективності безпекової політики [5]. У абсолютних цифрах німецький або французький оборонні бюджети виглядають доволі переконливо, але насправді більшість витрат йдуть на утримання особового складу ЗС, тобто на харчування, позаяк на розвиток оборонної сфери цих країн виділяють мізерні суми. Безумовно, однією з причин створення оборонної ініціативи ЄС стала непередбачувана безпекова політика нового американського президента, побоювання, що США відмовляться від своїх зобов'язань в НАТО, а також бажання більшої автономії ЄС у питаннях європейської безпеки. Однак ЄС зовсім не планує відмежовуватись від НАТО, а натомість поглиблює співпрацю з альянсом. Бо, на думку експертів, без американських військово-стратегічних, супутникових, розвідувальних можливості та технологій ППО Європа безсила [14].

Реалізація проектів PESCO повинна покращити оборонну потужність країн-членів ЄС, зокрема здатність протистояти викликам та загрозам з боку Росії. Сьогодні країни ЄС не здатні поодиноці гарантувати свою безпеку в разі загрози військового конфлікту, адже їхні оборонні витрати і потенціал у сфері безпеки не відповідають вимогам сучасності.

Починаючи з 2014 року, НАТО розпочало низку реформ, спрямованих на вирішення багатьох ключових питань, щодо посилення присутності США на східному фланзі, а з 2017 року збільшила практичний досвід регулярного переміщення сил із США та через Європу. Незважаючи на те, що за останні п'ять років було досягнуто багато, залишається багато перешкод для підсилення НАТО. Так, велика кількість ініціатив та заходів, прийнятих з 2014 року, призвели дублювання мандатів між новими структурами в структурі командування та збройних сил НАТО, що призводить до плутанини та затримок у разі кризи або війни. Це привело до усвідомлення необхідності створення всеохоплюючої основи для стратегії розвитку оборони НАТО. Підписання в травні 2019 року першої з часів холодної війни Військової стратегії НАТО та розробка концепції стримування та оборони євроатлантичного простору може стало першим кроком до загальних заходів з ЄС.

Цього кроку буде недостатньо для вирішення всіх перешкод. Набуття практичного досвіду руху сил та вирішення проблем у міру їх виникнення на тактичному рівні може бути не менш важливим для зміцнення спроможності НАТО. Заходи, прийняті НАТО, слід розглядати у поєднанні з національними зусиллями членів НАТО. Оскільки США є рушійною силою у забезпеченні військової мобільності, європейські інвестиції в інфраструктуру та можливості матеріально-технічного забезпечення також можуть стати способом зменшення поточної напруженості, пов'язаної з розподілом внесків у Альянсі. НАТО могло б це зробити, врахувавши інвестиції членів в інфраструктуру подвійного використання як оборонні витрати. Однак, такі спроби досягти більш справедливого розподілу тягара можуть відбуватися за рахунок європейської боездатності.

Крім того, хоча ЄС може зробити цінний внесок у військову мобільність, інвестуючи в інфраструктуру подвійного використання, його апетит щодо задоволення військових потреб може зменшитися під час економічного спаду. Подібним чином, важливі інфраструктурні проекти, що фінансуються Європейською ініціативою стримування, чутливі до політичних та економічних змін, оскільки запит на бюджет повинен щорічно схвалювати Конгрес США. Поточний стан сил НАТО з обмеженою присутністю сухопутних військ на східному фланзі, підкріплений посиленням, мабуть, недостатній, щоб переважати розрив між НАТО та часом у випадку нападу Росії на країни Балтії. Кількість ініціатив, спрямованих на посилення спроможності до

посилення, також свідчить про те, що НАТО усвідомлює проблеми. Виниклі неясності або невизначеності щодо структури командування та збройних сил НАТО можуть сприяти збільшенню простору для маневру держав-членів в умовах кризи або війни, оскільки обороні, можливо, доведеться покладатися як на національні, так і на комбіновані дії. Однак, здається, у майбутньому необхідно буде посилити регіональну спрямованість структури командування та збройних сил НАТО, щоб забезпечити ситуаційну обізнаність, обмін розвіданими та готовність національних сил для швидкого підсилення.

Майбутнє для України у системах колективної безпеки. Події в Україні 2014 р. (Революція гідності та початок війни) стали однією з причин повернення керівництва ЄС до ідеї створення європейського оборонного союзу. Сьогодні для неї відкриваються можливості та перспективи співпраці у рамках нового об'єднання, зокрема в окремих проектах PESCO. І попри те, що вимоги до учасників є доволі високими, Єврокомісія вже схвалила прагнення Грузії допомагати у проектах PESCO. Країни-члени нового об'єднання хочуть зосередитися на: координації зусиль у сфері оборони; створенні оборонного фонду для фінансування спільних досліджень та розробки нових видів озброєнь; спільних операціях під прапором ЄС, тощо. В Україні вже є позитивний досвід військової співпраці з європейськими країнами. У 2016 році країна приєдналась до Технічної угоди між оборонними відомствами держав Вишеградської четвірки: Збройні сили України разом з польськими, чеськими, словацькими та угорськими військовими здійснюють оперативне чергування у складі бойової тактичної групи Євросоюзу. А у 2005 році почалася співпраця українських військових у рамках миротворчого підрозділу «УкрПолЛитбат» (українсько-польсько-литовського батальйону).

З початком агресії РФ проти України та анексії Криму участь підрозділів ЗСУ у багатонаціональних операціях під проводом ЄС з врегулювання криз тимчасово призупинено. Разом з тим Міністерство оборони опрацьовує питання щодо подальшої участі українських військових у місіях та операціях ЄС. Корисним для НАТО є те, що у Європі лише українська армія має досвід ведення бойових дій з російськими військами, тому вона може бути корисною для нового оборонного об'єднання. Для подальшого ефективного безпекового співробітництва з ЄС необхідно звернути увагу на загрози кібератак та тероризму контексті активізації участі України для створення європейських систем протидії з огляду на наші досягнення у сфері ІТ-технологій, вивчити можливостей та довести необхідність залучення України до нового формату співпраці держав-членів ЄС – *European Intervention Initiative (EI2)*; працювати над укладенням угод про двосторонню військову співпрацю з усіма країнами-членами ЄС та посиленням чинних угод; гармонізувати законодавство у сфері військово-технічної співпраці з ЄС;- надалі збільшувати фінансування витрат на виробництво та закупівлю озброєнь, тощо.

Список використаних джерел

1. AVIS 28, Arbeitsgruppe «Aussenpolitische Vision Schweiz 2028»: Die Schweiz in der Welt 2028. Bern: Juli 2019. URL: <https://www.eda.admin.ch/avis28>.
2. Baezner, Marie und Cordey, Sean: Nationale Cybersicherheits-strategien im Vergleich - Herausforderungen für die Schweiz. Zürich: CSS, ETH. URL: <https://css.ethz.ch/ueber-uns/css-news/2019/07/nationale-cybersicherheitsstrategien-im-vergleich-herausforderungen-fuer-die-schweiz-.html>.
3. Besch, Sophia: Plugging in the British: EU Defence Policy. Centre for European Reform Briefing. 26 April 2018. URL: <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2018/pluggmg-british-eu-defence-policy>.
4. Bundeskanzleramt, Österreich: Nationaler Sicherheitsrat. 2019. URL:

- <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/sicherheitspolitik/nationaler-sicherheitsrat.html>.
5. Bundesrat: Die Sicherheitspolitik der Schweiz. Bericht des Bundesrates (16.061). Bern: August 2016. URL: <https://www.vbs.admin.ch>.
 6. *Dossi, Amos and Keohane, Daniel*: Die Ständige Strukturierte Zusammenarbeit URL: <https://www.presseportal.ch/fr/download/document/100061487-international-think-tank-report-on-security-in-europe-2020.pdf>
 7. *Glatz, Rainer und Zapfe, Martina* Ambitious framework nation: Germany in NATO: Bundeswehr capability planning and the “Framework Nations Concept». SWP Comment 35 /2017. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik. URL: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2017C35_glt_zapfe.pdf.
 8. *Kaim, Markus*: Die Bedrohungsszenarien der Zukunft. In: Schweizer Monat (Pub): Dossier «Schweizer Armee». No 1059. September 2018. Zürich: SMH Verlag AG. URL: <https://schweizermonat.ch/dossier/schweizer-armee/>.
 9. *Martill, Benjamin and Sus, Monika*: Post-Brexit EU/UK security cooperation: NATO, CSDP+ or French Connection? In: *British Journal of Politics and International Relations*. 2018. № 20(4). P. 846–863.
 10. NATO International Staff, Defence Policy and Planning Division, NATO Headquarters, Brussels, 12 June 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_166813.htm.
 11. PESCO als Instrument europäischer Sicherheits-und Integrationspolitik: Hintergrund, Perspektiven, Implikationen für die Schweiz. Zürich: Center for Security Studies (CSS), ETH Zurich. URL: https://css.ethz.ch/en/publications/other-reports.html?batch_name=list&page=0.
 12. *Stanley R.* Transatlantic traumas: Has illiberalism brought the West to the brink of collapse? 2018. 141 p. ISBN-13: 978-1526128713
 13. The Economist: Special Report on NATO at 70. 16 March 2019. URL: <https://www.economist.com/special-report/2019-03-16>.
 14. *Witney Nick*: Building Europeans’ capacity to defend themselves. In: Strategic sovereignty: How Europe can regain capacity to act. European Council on Foreign Relations Policy Brief, June 2019. URL: <http://ec2-54-78-81-108.eu-west-1.compute.amazonaws.com/profile/denica.yotova@ecfr.eu/P104>.

References

1. AVIS 28, Arbeitsgruppe «Aussenpolitische Vision Schweiz 2028» (2019): Die Schweiz in der Welt 2028. Bern: Juli 2019. URL: <https://www.eda.admin.ch/avis28>.
2. *Baezner, Marie und Cordey, Sean* (2019): Nationale Cybersicherheits-strategien im Vergleich - Herausforderungen für die Schweiz. Zürich: CSS, ETH. URL: <https://css.ethz.ch/ueber-uns/css-news/2019/07/nationale-cybersicherheitsstrategien-im-vergleich-herausforderungen-fuer-die-schweiz-.html>.
3. *Besch, Sophia* (2018): Plugging in the British: EU Defence Policy. Centre for European Reform Briefing. 26 April 2018. URL: <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2018/pluggmg-british-eu-defence-policy>.
4. *Bundeskanzleramt, Österreich* (2019): Nationaler Sicherheitsrat. URL: <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/sicherheitspolitik/nationaler-sicherheitsrat.html>.
5. Bundesrat (2016): Die Sicherheitspolitik der Schweiz. Bericht des Bundesrates (16.061). Bern: August 2016. URL: <https://www.vbs.admin.ch>.
6. *Dossi, Amos and Keohane, Daniel* (2019): Die Ständige Strukturierte Zusammenarbeit URL: <https://www.presseportal.ch/fr/download/document/100061487-international-think-tank-report-on-security-in-europe-2020.pdf>
7. *Glatz, Rainer und Zapfe, Martina* (2017): Ambitious framework nation: Germany in NATO: Bundeswehr capability planning and the “Framework Nations Concept». SWP

Comment 35 /2017. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik. URL: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2017C35_glt_zapfe.pdf.

8. *Kaim, Markus* (2018): Die Bedrohungsszenarien der Zukunft. In: Schweizer Monat (Pub): Dossier «Schweizer Armee». No 1059. September 2018. Zürich: SMH Verlag AG. URL: <https://schweizermonat.ch/dossier/schweizer-armee/>.

9. *Martill, Benjamin and Sus, Monika* (2018): Post-Brexit EU/UK security cooperation: NATO, CSDP+ or French Connection? In: British Journal of Politics and International Relations. 20(4). P. 846–863.

10. NATO International Staff, Defence Policy and Planning Division, NATO Headquarters, Brussels, 12 June 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_166813.htm.

11. PESCO als Instrument europäischer Sicherheits-und Integrationspolitik: Hintergrund, Perspektiven, Implikationen für die Schweiz. Zürich: Center for Security Studies (CSS), ETH Zurich. URL: https://css.ethz.ch/en/publications/other-reports.html?batch_name=list&page=0.

12. *Stanley R.* (2018) Transatlantic traumas: Has illiberalism brought the West to the brink of collapse? 141 p. ISBN-13: 978-1526128713

13. The Economist (2019): Special Report on NATO at 70. 16 March 2019. URL: <https://www.economist.com/special-report/2019-03-16>.

14. *Witney, Nick* (2019): Building Europeans' capacity to defend themselves. In: Strategic sovereignty: How Europe can regain capacity to act. European Council on Foreign Relations Policy Brief, June 2019. URL: <http://ec2-54-78-81-108.eu-west-1.compute.amazonaws.com/profile/denica.yotova@ecfr.eu/P104>.